

שו"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

דיני שותפות יהודי וגוי בעסקים הפועלים בשבת, נירות ערך ומניות

יהודי וגוי שיש להם חנות בשותפות - אסור להם לפתוח את החנות בשבת, גם אם הגוי עושה כן על דעת עצמו ועובד בחנות לבדו, וכל שכן שאסור ליהודי לומר לשותפו הגוי לעבוד בשבת - כיון שהעסק שייך גם ליהודי הרי שהגוי עובד בשבת במקום היהודי, ונחשב כאילו הגוי שלוחו של היהודי לעבוד בעסק בשבת¹.

תנאי מתחילת השותפות: אם השותפים מעוניינים שהחנות תהיה פתוחה בשבת ע"י השותף הגוי, מחוייבים היהודי והגוי להתנות ביניהם קודם שיכנסו לשותפות שיוכל הגוי לעבוד בעסק בשבת ויהיו כל הרווחים מעבודת יום השבת לגוי לבדו בין אם יהיו מעט בין אם יהיו הרבה, וכנגד יום השבת יעבוד היהודי באחד מימי החול ויהיו הרווחים מיום זה שייכים ליהודי לבדו, ובאופן זה שמתנים כן מתחילת השותפות, הרי שמסלק היהודי את עצמו ואת שותפותו מעבודת יום השבת ורווחיה לגמרי, ונחשבים כשותפים לחמישה ימי חול בלבד, וכאילו החנות ביום השבת שייכת לגוי לבדו, שאין העסק של היהודי בשבת, ואף הגוי העובד בשבת עושה כן בשלם לצורך עצמו ולטובתו, ואינו נחשב כשלוחו של היהודי, שהרי הם שותפים בחמישה ימי חול בלבד.

התנאי מועיל רק כשעושים אותו קודם שנכנסים לשותפות, אבל אחרי שנכנסו לשותפות לא יועיל מה שיתנו ביניהם - שהרי הם שותפים גם ביום השבת. כמו כן התנאי צריך להיעשות בחוזה מסודר ולא בעל פה².

נוסח הסכם שותפות³:

הסכם שותפות שנערך בין..... צד א' {יהודי}, לבין..... צד ב' {גכרי}.

א. לצד א' בחברה יש 80 אחוזים בחברה, ולצד ב' יש 20 אחוזים בחברה.

ב. מוסכם בזאת שחלקו של צד א' בחברה הוא אך ורק בימות החול, וחלקו של צד ב' בחברה הוא בשבת וימים טובים ובחול המועד, וכיון שקשה לנהל חשבון מדויק כמה הם רווחי השבתות וימים טובים, מוסכם בואת על השותפים בתורת פשרה, שהשבתות וימים טובים וימי חול המועד מוערכים בכ- 20 אחוזים מהחברה, והם בבעלותו של השותף הב'⁴.

ג. הפועלים העובדים בשבת ויום טוב וחול המועד בתורת שכירי יום הם שכירי יום של צד הב', ואינם שכירים של ישראל בימים אלו.

ד. פעולות תחזוקה וכדומה יעשו בימות החול, למעט פעולות נחוצות שאי אפשר לדחותן לימות החול, פעולות אלו יוזמנו על ידי צד הב'. חשוב לציין!! כי יש למורה הוראה לשקול ככובד ראש לפני שהוא מורה היתר לפתוח נכסים בשבת בשותפות עם גוי גם באופנים המותרים מן הדין כפי שנבאר בעזרת ה', ורבים מגדולי ישראל נמנעו מלהורות כן למעשה, כדי שלא יפרצו חומות השבת, וכל חכם יבדוק לפי המקום ולפי הזמן כל מקום לגופו ואין ללמוד ממקום למקום⁵.

הם גויים, אלא יעסיקו חברת שמירה שבעלי החברה ועובדיה הם גויים, ויעשו עימם הסכם עבודה בקבלנות כגון שעל כל סיור שיעשו ברכב יקבלו סכום מסויים⁶, ואף שקבלנות המחוייבת בשבת אסורה, מכל מקום בחשש הפסד גדול היתרו קבלנות כזאת⁷.

אך אם אין אפשרות למצוא חברת שמירה שבעליה הם גויים, ישכרו חברת שמירה שבעליה יהודים ובתנאי שהעובדים המועסקים בחברה בשבת הם גויים, וההסכם עימם יהיה הסכם של קבלנות או שותפות שיום השבת הוא באחריות הגוי, ואז הדבר מותר אף אם מחוייבים לעבוד בשבת¹⁰.

וכן הדין ליהודי שיש בבעלותו חברת שמירה והוא עסק גדול שאין באפשרותו שלא יעבוד עסק זה בשבת, רשאי לעשות כן ויעסיק גויים לעבוד בשבת בקבלנות, או שיעשה עימם הסכם שותפות¹¹.

השותף, שיש בזה אף משום מראית העין שלא הותרה אלא במקום הפסד גדול, ומה שהתירו שותפות עם גוי במקום שעשו תנאי בתחילת השותפות שרק הגוי מתעסק בענייני העסק בשבת, אין זה שייך היום כשמופיעים שמות השותפים על הניירות הרשמיים של העסק, ומטעם זה כדאי שיעשו השותפים ניירות רשמיים מיוחדים לשבת, שבהם מופיע הבעלות באופן אחר מהאופן שבו היא מופיעה בימות החול⁷.

מה צריכים לעשות בעלי עסקים הנצרכים להעסיק חברת שמירה, וכן שכונות המצויים שם פריצות וגנבים?

בעלי עסקים הצריכים להעסיק חברת שמירה, וכן שכונות מגורים שהתרכו בה פריצות וגנביות לבתים, ומעסיקים חברת שמירה, אסורים להעסיק חברת שמירה של יהודים, אף אם השומרים שיועסקו בחברה בשבת

בשותפות עם ישראל מומר המחלל שבת האם מועיל תנאי זה להסתלק מהעסק בשבתות כדרך שעושה עם הגוי?

עסק או שותפות עם ישראל מומר המחלל שבת, אין היתר לעשות עם המומר תנאי זה שיעבוד המומר ביום השבת, והוא יעבוד כנגדו יום אחד לבדו בימות החול, הואיל ונמצא שנהנה השותף ממלאכת המומר בשבת, ומשום כך אין להתיר שותפות עם מומר אלא באופן שיהיו שותפים בימות החול בלבד, ובימי שבת ויום טוב יהיה העסק שייך למומר לבדו הן לרווח והן להפסד, וכל זה דווקא בתנאי שיכול המומר לנהל את העסק בעצמו, שאם לא כן נמצא שבעצם השותפות גורם הוא למומר לחלל שבת⁸.

ויש חולקים שאף באופן זה נחשב השותף כמסייע למומר בעבירה, ובפרט במקום שעל הניירות הרשמיים של העסק כתוב גם שם

1 שם משום שאדם בהול על ממונו, ואם לא שרית ליה קבלנות על ידי גוי יבוא לעשות באיסור, וגם כאן יש לחוש שאם לא נתיר לו על ידי קבלנות יבוא להעסיק שכירים, ויש לחוש עוד שמוא יעסיקו יהודים מחללי שבת, או שבעל העסק עצמו לא יעמיד עצמו על ממונו, ויכשל במלאכות דאורייתא לשם שמירת ממונו.
2 אורחות שבת ח"ב פכ"ג הלכה קצד-קצה. בשכונת מגורים פעמים שיש גם חשש מסוים של פיקוח נפש, ויש לעשות בזה שאלת חכם והכל לפי ראות עיני המורה.
3 אורחות שבת שם הלכה קצו.

4 יצחק ח"ט סימן כד, ועיין עוד הלכה ברורה ביורה ההלכה שם אות ג.
5 שו"ת אגרות משה א"ח ח"א סימן צא. ועיין עוד פסקי תשובות הלכה ג, הלכה ברורה הלכה כ.
6 עצם ישיבת השומרים במוקד אין בה איסור, ואפשר לשלם על כך שכר לפי שעות, ורק השומרים היוצאים לסיורים ולקריאה, יש לקצוב להם שכר על כל סיור וקריאה.
7 כמבואר בסימן רמד סעיף ו. שורש היתר זה נתבאר

אבי חלק ד סימן כט אות ג. ובשו"ת שבט הלוי חלק ג סימן כג כתב שגדולי עולם התרחקו מהיתר שותפות עם גוי, ורק אם ישבר מטה לחמו היתירו. מכל מקום כל חכם יעשה לפי עניינו ומקומו. ועיין בשו"ת שרידי אש ח"א סימן כג שכתב שחלקו הרבנים בדורו אם מותר לתחילה לעשות שותפות עם נכרי כדי שהעסק יפעל בשבת, ונסע לדאירין לשאל את פי החפץ חיים מה לעשות, והשיב לו שאין הוא רוצה להכריע בדבר זה, מאחר שיש פנים לכאן ולכאן, ואינו יכול לקבל על עצמו אחריות להתיר בדבר זה, וכ"ה בשו"ת מנחת

1 שו"ע סימן רמה סעיף א, ודעת הרמ"א שם להקל במקום הפסד מרובה, ויבואר עוד להלן.
2 שו"ת אגרות משה חלק א א"ח סימן צ. הלכה ברורה סימן רמה אות ג.
3 הועתק מספר אורחות שבת ח"ב פכ"ג הלכה קצח.
4 בחברה העוסקת בדבר שקל לחשב את רווחי השבת, אין לעשות פשרה זו, אלא רווחי השבתות וימים טובים יהיו של הנכרי, ורווחי יום החול של הישראלי.
5 שו"ת חלקת יעקב חלק א (א"ח סימן ס, ובדפוס ישן חלק ג סימן כט). חשב האפוד חלק ב סימן ו, שו"ת בית

ישראל וגוי שעשו ביניהם שותפות ולא התנו מתחילה שיום השבת יהיה שייך לגוי, איזה דרך היתר יש להורות להם?

כתבו הפוסקים שיהודי וגוי שנכנסו לשותפות בלא שום תנאי על עניני השבת, ורוצים מעתה להתנות שיום השבת יהיה שייך לגוי, וכנגד זה יום אחד מימות החול יהיה שייך ליהודי - אין היתר לעשות כן אף אם יעשו קנין ביניהם על כך, אלא עליהם לפרק את השותפות ויטול כל אחד את חלקו, ואחר כך יחזרו ויתנו בתחילה ורק אז יוכלו לחזור לשותפות, ואם קנו שדה או קרקע בשותפות יחזיר להם המוכר דמי הקרקע או ימכרוהו לאיש אחר, ויחזרו ויקנוהו בשותפות ויתנו בשעת הקניה, וכן אם קיבלו קרקע לעשות בו מלאכה בשותפות, יבטלו השינוף ומחלו זה לזה ואחר כך יחזרו להשתתף ויתנו בתחילה¹².

אם אין באפשרותם לפרק את השותפות מכל סיבה שהיא, כדי להציל את היהודי מחילול שבת אפשר לתקן לו שישכיר לגוי את חלקו בעסק של כל השבתות, והגוי ישלם ליהודי דמי שכירות על יום זה, ויטול הגוי לעצמו את כל רווחי השבת, וכדי שלא יהיה בדבר איסור משום שכר שבת ישכיר לגוי את יום השבת בהבלעה אם מקצת ימים מימי החול¹³. כמו כן רשאי היהודי למכור לשותפו הגוי את העסק עם כל הצידוד שבו לכל השבתות והימים טובים, והפועלים בימים אלו הם שכיריו של הגוי¹⁴.

אם גם פתרון זה אינו ישים עבורם, יש דרך נוספת להציל את היהודי מעוון חילול שבת ע"י שישכור היהודי את הגוי בקבלנות לעבוד עבדו בשבת, דהיינו שיאמר לו שעל כל סכום מסוים שמייער או ימכור, יקבל סכום קצוב, ובאופן זה יהיו שטר רווחי השבת שייכים ליהודי ולגוי בשווה, והעם היתר זה שכשהגוי עובד בקבלנות אין בזה איסור מעיקר הדין שהרי על דעת עצמו הוא עושה להרוויח את חלקו, וכל האיסור בזה משום מראית העין, ובנידון זה של שותפות אין לאסור משום מראית העין, משום שידוע לכל שיש לגוי חלק בעסק הזה, אלא שצריך להיזהר שלא יאמר לו להדיא לעבוד בשבת שהרי קבלנות המיוחדת על שבת אסורה, אלא יאמר לו בסתמא שכל זמן שיעשה מעצמו עוד וימכור סך מסוים יקבל כך וכך¹⁵.

יהודי שיש בבעלותו עסק ללא שום שותף, וכעת מעוניין להכניס שותף גוי שיעבוד בשבתות, האם מותר לו להכניסו לשותפות אף שלא היה שותף מתחילה?

יהודי שיש בבעלותו עסק ללא שום שותף, וכעת מעוניין להכניס שותף גוי שיעבוד

בשבתות, יש פוסקים האוסרים להכניס שותף שלא היה מתחילה משום מראית העין שלא ידעו שהשתתף עם גוי, ויאמרו שהגוי שכירו של היהודי לעבוד בשבת¹⁶, אולם רוב האחרונים מקלים בזה, אף שתחילה העסק היה שייך ליהודי לבדו ונקרא העסק על שם היהודי, מכל מקום כיון שנעשה כעת שותף עם הגוי הרי שנתפרסם הדבר ומותר¹⁷, ובתנאי שיתנה עמו לפני שנכנס לשותפות שעבור עבודתו בשבת יהיה שכר השבת לגוי לבדו, וכנגד זה יעבוד היהודי יום מימי החול ויהיו הרווחים מאותו היום ליהודי לבדו, ואת השאר יחלקו בשווה.

עסק שהוקם על ידי יהודי בלא שותף גוי, ורוצה היהודי למוכרו או להשכירו לגוי לשבתות, האם אפשר להתיר זאת?

כל הדינים שנתבארנו לעיל לגבי היתר שותפות יהודי וגוי זה דווקא בעסק שהוקם ומופעל על ידי יהודי והגוי יחד, אבל עסק שהוקם על ידי יהודי בלא שותף גוי, אין היתר להפעילו בשבתות וימים טובים על ידי שימכרו או ישכירו לגוי בימים אלו כיון שיש בדבר משום מראית העין, ואף אם יפרסם היטב את שטר המכירה, יש חששות רבים של ריבוי חילולי שבת על ידי היתר זה, כי ילמדו העם להקל, וגם יש בזה בזיון וחילול השם שעסקיו עובדים בשבת, וברוב פעמים הדבר נעשה בהערמה שלא כדין, ועוד יש בזה הרבה קלקולים, ולא כתבו הפוסקים התרים אלו אלא רק בהפסד מרובה, וכן בזמנים אשר קושי שיעבוד עול הגויים שהעמיד משפחות שלמות על סף חרפת רעב, וכן לבני אדם המתקרבים ליהדות בצעדיהם הראשונים ועדיין אינם שומרי שבת, ורוצים להוריד מעליהם את התואר של 'מחלל שבת בפרהסיא', ועדיף לסדר להם שטר מכירה כדין מאשר להניח שימשיכו עסקיהם תוך חילול שבת, וכן כל כיוצא בזה לפי ראות עיני המורה¹⁸.

ולכן עדיף יותר לעשות שותפות עם הגוי גם לימות החול והעסק והחברה יהיה על שם הגוי, אלא שבעסק שקיים שנים רבות על שם ישראל, ושמו מופיע על כל השלטים והניירות הרשמיים, יש לאסור בזה משום מראית העין, עד שיתפרסם הדבר שמעכשיו אין עסק זה שייך ליהודי לבדו, ויכתב כן בכל מקום אפשרי, ומטעם זה יש לאסור גם בעסק השייך ליהודי ונקרא על שמו, ויש לגוי שותפות סמויה עמו¹⁹.

ברוקר גוי (אדם המורשה לסחור בכסף של הלקוחות עבור עמלת טרחה) העושה עסקאות רכישה ומכירה בכל ימות השבוע

וגם בשבתות, האם מותר ליהודי להשתמש בשירותיו של הגוי?

מותר ליהודי להפקיד סכומי כסף אצל ברוקר גוי על מנת שיקנה וימכור בהם במשך ימי השבוע, ובתנאי שיקצוץ לו שכר בעד טירחה זו, או שמקבל הגוי אחוזים מהרווחים, והגוי רשאי לסחור בהם מעצמו אף בשבת, כיון שאין העסק ניכר של מי הוא, ואינו נקרא על שם ישראל אין לאסור בזה משום 'מראית העין'²⁰.

אולם אם היהודי מצווה לגוי שיתעסק ויסחר במעות בשבת - אסור, ולא התירו אלא שהגוי מעצמו עושה כן להרוויח את חלקו.

כמו כן, אם היהודי והגוי שותפים בחברה זו וכל אחד עוסק ביומו, וצריך היהודי לעסוק במעות כנגד מה שעסק בהם הגוי בשבת - אסור שהגוי יעבוד בשבת עבור הלקוחות שלהם אלא אם כן עשו תנאי ביניהם בתחילת השותפות וכפי שנתבאר לעיל²¹.

השקעת כספים בחברות הנסחרות בבורסה, וכן קניית מניות וכיוצא בזה בעסקים שפועלים בשבת, האם מותר להשקיע במקומות הללו?

השקעת כספים בחברות הנסחרות בבורסה, וכן קניית מניות, או השקעת כספים בתוכניות היסכון בבנקים ושאר חברות ביטוח, ושאר חברות להנפקת ניירות ערך לסוגיהן, וכל כיוצא בזה, הדבר מותר אף שחברות אלו סוחרים במעות הללו בשבת, כדין המבואר לעיל להתיר ליתן מעות לגוי אף שהגוי מתעסק וסוחר במעות הללו בשבת.

במה דברים אמורים דווקא כאשר המשקיע בחברות הנ"ל אינו שותף פעיל בחברה שיכול לחוות דעתו בישיבות המתקיימות מזמן לזמן בין מנהלי החברה, וכן אין לו זכות הצבעה, ואינו אומר לגוי לעבוד בשבת, ומנהלי החברה על דעת עצמם עושים²², ואין בקבלת הרווחים משום 'שכר שבת' הגם שמחשבים הריבית או הרווחים לפי ימים - כיון שמקבל את הרווח בהבלעה עם ימות החול. מעיקר הדין מותר בכל זה גם אם המנהלים המה יהודים מחללי שבת²³.

אולם אם על ידי קניית מניות החברה נעשה שותף בחברה כחבר אשר יכול לחוות דעתו ויש לו זכות הצבעה וכדומה, הגם שחלקו בחברה הוא מערי ביטור, שהינו אחד מתוך מאות ואלפים בעלי מניות בחברה, ובפועל אין בכוחו להשפיע על קבלת ההחלטות, שהרי החלטת הרוב היא הקובעת, מכל מקום דינו כשותף עם גוי בעסק, וצריך לעשות הסכם חלוקת שותפות קודם כניסתו לשותפות וכפי שהתבאר לעיל.

נחשב הדבר כארסיות וקבלנות, אך בחברה בבעלות יהודי מחלל שבת כתב להחמיר, ובפרט במקום שאם לולא השקעותיו לא הייתה החברה מתקיימת ברווחיות, אסור מעיקר הדין וכמבואר בהערה הבאה.
23 מנחת יצחק ח"ה סימן יח, חשב האפוד ח"א סימן סב, ומעיקר הדין אין בזה משום לפני עורר ומסייע, אלא למיגדר מילתא: יש כח ביד הרבנים ונדולו ישראל לאסור את ההשקעה וההשתתפות עם גופים מחללי שבת למען חזק את גדרות השבת, ובפרט כשי סיכויי שיש ימי זה שיתילו איסור וימנעו שומרי השבת להשקיע בחברה, ישפיע הדבר על ערך המניות, ובעלי החברה יכופפו דעתם ויקבלו עליהם שמירת שבת, שאז וודאי חובה לעשות כן. עיין עוד פסקי תשובות הלכה ה, ובסימן רמד הלכה ה.

של ישראל, והרי הוא כשכירות כלים ואין אנו מצווים על שביתת כלים, וכן פסק המטה יהודה סק"י, אולם כתב הכה"ח ס"ק כד להחמיר בזה כפי שמבואר בדברי הש"ע שכתב טעם היתר שאין העסק ניכר ממי הוא.
21 שו"ע ורמ"א סימן רמה סעיף ד ומשנ"ב שם.
22 אגרות משה ח"ד סימן נד, מנחת יצחק ח"ג סימן א, שו"ת קנין תורה ח"ב סימן לג. ואם חלק ההשקעה של היהודי גדול מאוד שרוב כספי החברה הם ממכספו של היהודי, יש שכתבו לחשוש להחמיר שהרי עיקר עבודת החברה עבור רוב בעלי המניות, ולא אם כן יגלה דעתו שאינו מעונין ברווחי השבת וכנגדו יהיה שותף גדול יותר בימי החול, עיין תשובות והנהגות ח"ב סימן קצג, אולם האגרות משה שם כתב להקל אף בזה בחברה בבעלות גוי, כיון שהגוי הוא הבעלים על המלאכה,

15 רמ"א ומשנ"ב שם. ועיין עוד אורחות שבת עמוד תקסב.
16 שו"ת בית שער"ם או"ח סימן צ.
17 שו"ע אדה"ו סימן רמה סעיף יב ובק"א ס"ק ד. שו"ת תחם סופר חלק או"ח סימן נח. הלכה ברורה אות יא.
18 עיין שו"ת ובהרת בחיים למהר"ש קלוגר סימן סד, ובדברי חיים ח"א סימן ז' וח"ב סימן כט, רב פעלים ח"ג סימן כא, ועוד בהרחבה פסקי תשובות סימן רמה הלכה ד, וכן בדין המבואר בשו"ע סימן רמד סעיף ו לגבי מכס.
19 שבת הלוי ח"ג סימן כג.
20 ויש המקלים אפילו בניכר שזה עסק של ישראל ב"י על פי הכל בו, כיון שאין אותו שכר אלא שכר מעותיו

12 וצריכים לעשות קנין גמור על פי כל כללי דיני המכירה, משנ"ב ס"ק יד. וצריך עיון למה צריך לבטל את כל העסק ולהחזירו לקדמותו, אף שהוא דבר שלפעמים קשה מאוד לעשותו, ולמה לא יהיה היתר להקנות מעתה בקנין את יום השבת לגוי לבדו, ואת היום האחר ליהודי לבדו, ועיין חזו"א שביעית סימן ד סק"כ שכתב בבאר שיש בזה חשש מראית העין, כיון שמתחילה הוטלה העבודה על ישראל יבוא לחושדו שהגוי שלוחו לעבוד בשבת, ולא ידעו שעשו הסכם אחר.
13 רמ"א שם סימן ג, משנ"ב ס"ק טו. ומה שאין בזה חשש מראית העין {כדלעיל סימן רמג בהשכרת מרחץ} כיון שדבר ידוע הוא שלגוי יש חלק עימו בעסק.
14 פסקי תשובות סימן רמה הלכה ד.